

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Bakalářská práce

Alice Tiefenbachová

K některým problémům smrti a sebevraždy z filozofického
a psychologického hlediska

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Ve Slavkově pod Hostýnem dne 12. června 2020

Alice Tiefenbachová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za odborné vedení a poskytování cenných rad při tvorbě bakalářské práce.

OBSAH

Úvod	5
1 Vymezení pojmů	7
1.1 Smrt.....	7
1.2 Sebevražda	8
1.3 Další související pojmy.....	10
2 Pojetí sebevraždy v české filozofii.....	12
2.1 Tomáš Garrigue Masaryk	12
2.2 František Krejčí.....	17
3 Pojetí smrti a sebevraždy ve světové filozofii a psychologii	21
3.1 Paul Ludwig Landsberg	21
3.2 James Hillman.....	29
Závěr.....	33
Seznam použité literatury	34
Internetové zdroje	36

Úvod

Tematika smrti a sebevraždy se dotýká každého živého tvora na Zemi. Člověka tím spíš, neboť si její nutnost a nevyhnutelnost jako jediný živý organismus uvědomuje. Proto jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila právě toto téma, které by mohlo být mnohými považováno za pesimistické, místy možná i drastické. V žádném případě však není nereálné nebo snad nevhodné. Se sebevraždou v blízkém rodinném kruhu se nechce jistě nikdo setkat, mnozí z nás však tuto zkušenost mají a jsou jí určitým způsobem poznamenáni. Společnost na lidi, kteří se rozhodli dobrovolně odejít z tohoto světa, nahlíží ve většina případů negativně, často je za tento čin odsoudí, aniž by znali pravou příčinu jejich jednání. Nejděsivější přístup k sebevraždám však vždy měla církev. Kategoricky tento čin odmítala a odsuzovala. Ještě v minulém století bylo nemožné, aby měl sebevrah církevní pohřeb, dokonce nesměl být pohřben na hřbitově, nýbrž za jeho zdmi.

Z údajů Českého statistického úřadu vyplývá, že počet sebevražd má od 70. let 20. století klesající tendenci. Nejpozitivnější výsledek zaznamenal rok 2016, kdy svůj život dobrovolně ukončilo 1318 osob. Poslední dostupné statistické údaje jsou z roku 2018, v němž bylo zaznamenáno 1352 případů sebevražd. Nelichotivé prvenství v poválečném období drží stále rok 1970 s 2824 oběťmi.¹

Cílem této bakalářské práce je vysvětlit v první kapitole nejdůležitější pojmy práce, především smrt a sebevražda a další, které se tématu týkají. Ve druhé kapitole se pokusím postihnout myšlenky dvou českých velikánů: T. G. Masaryka a Františka Krejčího. Třetí a zároveň poslední kapitolu budu věnovat německému filozofovi Ludwigu Landsbergovi a americkému psychologovi Jamesi Hillmanovi.

Dalším cílem práce je otevřít toto stále ještě kontroverzní a v některých společnostech i tabuizované téma. Myslím, že smrt a sebevražda jsou záležitosti každodenního života a tím, že budou lidé předstírat, že tyto problémy neexistují, nikdy nedojde ke smíření se s nimi. Především se chci zaměřit na to, jak v minulosti k sebevrahům přistupovaly významné osobnosti české i světové filozofie a psychologie. Nahlédnu také do náboženských, právních nebo lékařských postojů. Z nejvýznamnějších děl vybraných filozofů a psychologů se pokusím aspoň částečně postihnout jejich myšlenky a názory na tuto problematiku.

Dále mým cílem, pravděpodobně trochu smělejším, je přimět čtenáře k zamyšlení. Měli bychom si uvědomit, že sebevražda není opovržením hodný čin, právě naopak by zasloužila trochu pochopení místo odsuzování. Dnešní společnost klade na jedince stále větší nároky

¹ *Sebevraždy*. Czso.cz. Aktualizováno dne: 30. 4. 2020 [cit. k 12. 6. 2020].

a není tedy divu, že někteří z nás je nedokáží unést. Věřím, že budeme-li se tématem sebevraždy více zabývat a hlouběji ho poznáme, můžeme pomoci blízkému člověku, což by mělo být naší prioritou.

1 Vymezení pojmů

Pro hlubší pochopení problematiky smrti a sebevraždy je nutné vymezit některé pojmy. Smrti a sebevraždě se věnují mnohé vědní obory, nejvíce však psychologie, filozofie a teologie. V minulosti bývala tato témata tabuizovaná, v dnešní době dochází k postupnému uvolňování a větší informovanosti společnosti. Pohled na smrt a sebevraždu býval ovlivněn převážně náboženstvím. Křesťané věří, že bůh dal člověku život a jen on jej člověku může zase vzít. Sebevražda je v náboženských kruzích něčím nepřijatelným. Lidé, kteří dobrovolně odejdou ze světa, nemají nárok na církevní pohřeb, dokonce v minulosti bývali pohřbíváni za zdi hřbitova. V dnešní době se i od tohoto názoru postupně upouští a mnozí kněží jsou benevolentní v případě pohřbívání sebevrahů.

1.1 Smrt

Významní světoví filozofové se ke smrti staví různým způsobem. Pojem smrti zpracovali mimo jiné i Gérard Durozoi a André Roussel, kteří definovali smrt jako fyzické zastavení života, kdy *„nelze pojem smrti jako takový odloučit od pojmů **sexuality a jedince**. Jestliže zvíře neví, že zemře, u člověka tomu tak není; i když se smrtí nikdo nemá přímou zkušenost, jeví se nám jako nepřístupnost a jako projev nelítostného a skrytého **násilí**, které neustále ohrožuje nejen uspořádání světa, jehož člověk dosáhl svou prací, ale i lidstvo samo, ať již jde o **smrt biologickou nebo o smrt duchovní či duševní** (proto smrt otvírá v některých společnostech, například u Aztéků, přístup k posvátenu).“²*

Dále pokračují srovnáním názorů na smrt předních světových filozofů, konkrétně Epikúra, Platóna, Pascala, Schopenhauera a Spinozy. *„Úvahy filozofické svým způsobem rozvíjejí postoj různých lidských společností vůči smrti (péče o mrtvolu svědčí například o vůli nedovolit smrti, aby se šířila dál), neboť se snaží popřít nepřístupnost smrti tím, že ji vykládají jako **úplný rozpad** bytosti (Epikúros), nebo jako **přechod na onen svět** (platonismus, křesťanství). Platón označuje smrt za **vysvobození**, neboť dovoluje duši uniknout z tělesného vězení a poznat svůj pravý úděl: „Filozofovat znamená učit se umírat.“ Stejným hlediskem se řídí křesťanská mravouka, která nazývá smrt předpokojem věčného života duše; Pascal vyzývá lidský rod „celý odsouzený k smrti“, aby se vyhýbal kratochvílím a myslel na svou spásu. Jistota že zemřeme, může však být pociťována jako rabství, i když se snažíme utěšovat jako Schopenhauer úvahou, že smrt neslaví úplné vítězství, poněvadž lidský rod nevyhyne, lidé*

² DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. EWA Edition. Praha: 1994, str. 275.

*přežijí jednotlivce. Dost možná má pravdu Spinoza, když říká, že moudrost svobodného člověka netkví „v rozjímání o smrti, nýbrž o životě“.*³

Německý filozof Walter Bruggger nabízí další definici smrti. Z jeho pohledu je smrt především biologicko-fyziologický děj, který se týká všech živých bytostí. Projevuje se tak, že v těle přestane probíhat látková výměna a tělo není schopné pohybu. Krátce po smrti nastává rozklad organismu. Podstatu smrti tvoří podle Brugggera oddělení života a duše od těla v okamžiku, kdy už není schopno být nositelem života, ať už kvůli stáří, nemoci nebo zranění. Rozdíl mezi lidmi na jedné straně a rostlinami a zvířaty na druhé straně je v tom, že zvířecí a rostlinná duše po smrti zaniká, neboť není schopna existovat bez těla, kdežto lidská duše začíná po smrti netělesný a nesmrtelný život. Lidská duše má totiž na rozdíl od všech ostatních duchovní povahu, tudíž se stává nesmrtelná, i když myšlení a chtění už se neprojevuje tělesně.⁴

Bruggger také podává náhled na to, jak ke smrti přistupovali filozofové v 19. století. Píše, že *„především Rilke a Heidegger z ní udělali rozhodující faktor přítomnosti. Tito všichni viděli člověka přibitého ve světě, kde hrozí, že v jeho nicotnosti člověk sebe sama ztratí, protože je mu celek jeho existence zatarasen. Teprve tím, že zakusí své „bytí ke smrti“ a rozhodujícím způsobem ho pochopí, se pozvedá k celku své existence a k naplnění svého lidství, z něhož pak ovládá to nitrosvětské. To má svůj správný smysl, označuje-li bytí k smrti koneckonců nejniternější spojení člověka s Bohem, jak to (svým způsobem) míní Kierkegaard. Všechno se však stává problematickým, znamená-li S (jako u Sartra snad i u Rilkeho) pád do nicoty. Také podle Heideggera v S zůstává jen nicota, jež je však závojem bytí, a proto nesmí být nikdy chápána nihilisticky.“*⁵

1.2 Sebevražda

Smrt a sebevražda spolu velmi úzce souvisí. Gérard Durozoi a André Roussel definovali kromě smrti také pojem sebevražda. Podle nich se jedná o *„dobrovolné ukončení života“*. Křesťanství sebevraždu nekompromisně odmítá. Filozofie ji hodnotí různě, zkoumá přítom střet svobody člověka a smysl jeho existence.⁶

Opět zde porovnávají názory některých světových filozofů. Konkrétně Platón chápal sebevraždu jako *„bezbožný akt, který je v rozporu s vůlí bohů (Faidón, Zákony)“*. Naopak příznivě chápou sebevraždu Stoikové. Známy je Senecův výrok, ve kterém tvrdí, že *„někdy*

³ DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. EWA Edition. Praha: 1994, str. 275.

⁴ BRUGGER, W. *Filozofický slovník*. Nakladatelství Naše vojsko. Praha: 1994, str. 386.

⁵ Tamtéž.

⁶ DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. EWA Edition. Praha: 1994, str. 266.

to je strach ze smrti, který žene člověka k smrti, kdežto moudrý člověk neutíká ze života, nýbrž odchází“. Stoikové jsou ochotni sebevraždu z morálního hlediska ospravedlnit, ale například Kant nikdy sebevraždu nemůže přijmout. Francouzský surrealistický básník písíci pod vlivem romantismus René Crevel chápe sebevraždu jako „*osvobozující akt – smrtelný elán*“. Jedním z odpůrců sebevraždy je Albert Camus. Podle něj by člověk měl život přijímat s odvahou a všem těžkostem čelit statečně a s jasnou myslí. Ve 20. století se tématem sebevraždy začal hlouběji zabývat Durkheim, který v ní vidí „*anomický projev vyjadřující oslabení sociálních svazků*.“⁷

Sebevraždou se zabývá kromě filozofie i psychologie. V psychologickém slovníku P. Hartla a H. Hartlové se můžeme dočíst, že sebevražda neboli suicidium je „*porucha pudu sebezáchovy; úmyslné ukončení vlastního života, obvykle jako reakce na tíživou situaci spojenou se ztrátou smyslu života*“. Zvýšenou pravděpodobnost výskytu sebevražedných myšlenek přikládají autoři lidem s duševními nemocemi, depresemi nebo při maniodepresivních stavech, schizofrenii, někdy i psychopatii. Pokusům o sebezabití jsou nejčastěji vystaveny děti, které mají chorobný strach z hněvu rodičů při neúspěchu ve škole a z následného trestu. Dospívající jsou ohroženi v případě nešťastné nebo nenaplněné lásky a následné osamělosti. P. Hartl a H. Hartlová podobně jako další autoři porovnávají názory světových filozofů na sebevraždu. Uvádí, že stoikové pohlíželi na sebevraždu jako na přirozené právo každého člověka. Dle E. Durkheima je sebevražda vyústěním individuálního neštěstí člověka žijícího v pokrokové a moderní společnosti. Americký psychiatr Karl Augustus Menninger vidí v sebevraždě skrytá tři přání člověka: zabít, být zabit a zemřít. Sigmund Freud zase říká, že „*nikdo nezabije sebe sama, chtěl přece zabít někoho jiného*“. Podle něj je sebevražda agrese obrácená proti vlastní osobě. Český lékař Jaroslav Skála se specializoval na léčení alkoholismu a jiných závislostí. Ze své dlouholeté praxe tedy vyvodil závěr, že „*každý člověk závislý na alkoholu je principiálně depresivní, a tedy ohrožený sebevraždou*“. P. Hartl a H. Hartlová se v porovnání zaměřili také na spoluzakladatele novodobé francouzské psychiatrie J. E. D. Exquirola, který tvrdí, že rozhodnutí dobrovolně ukončit svůj život je projevem duševní choroby. Kromě toho mohou sebevrazi jednat zkratově nebo pod nátlakem, mohou mít svůj čin i pečlivě naplánovaný. Deprese a psychické poruchy se na sebevražednosti podle něj podílejí asi jen 13 %.⁸

⁷ DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. EWA Edition. Praha: 1994, str. 266.

⁸ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál, 3. vydání. Praha: 2015, str. 524-526.

Jako další definují pojem sebevraždy z psychologického hlediska L. Müller a A. Müller. Analytická psychologie v praxi vyzorovala, že smrt je z hlediska nevědomí procesem absolutní proměny. Předmětem zkoumání byly symboly smrti ve snech, mýtech, náboženstvích a pohádkách. Impulz k proměně neboli ukončení života se může ve snu zobrazovat jako úkol překročit řeku. Vědomí tomuto signálu však nerozumí, a proto jej nemůže splnit. Práce s lidmi ohroženými sebevraždou ukázala, že impulz k tomuto činu může přicházet ze dvou stran: „1. ze strany vědomého já, které se cítí na konci svých možností, a proto myslí na s., jásky-syntonně, aby si uchovalo svůj obraz o sobě, nebo dystonně, aby jako zoufalý ztroskotanec spáchalo sebevraždu“. Tyto impulzy ke spáchání sebevraždy se vytvářejí delší dobu, je možné je sledovat a jsou poměrně snadno léčitelné. Naproti tomu ale existují impulzy z druhé strany, ze strany nevědomí: „ze strany nevědomí náhle proniknou impulzy zabít se z oblasti jiných komplexů; tyto impulzy se někdy také nazývají rozšířená sebevražda, kdy jsou ke smrti strženi i další lidé. Na základě terapeutické zkušenosti je známo, že při tom mohou hrát roli vědomá nebo nevědomá přání smrti ze strany rodičů vůči dítěti. Tyto sebevražedné impulzy mají psychotický charakter (psychóza), to znamená, že já je obsazeno archetypovým materiálem. V takové situaci může pomáhat a léčebně působit vzhled do vlastních snů a fantazií postižených a do protipřenosu. Pro terapeuta se zdá pomoci, ne-li nezbytností, aby se seznámil s vlastními suicidálními stránkami. Vedle práce s projevy nevědomí nabízí významnou pomoc při terapii lidí se sebevražednými impulzy rozhovor o sebevražedných fantaziích, vedený bez jakýchkoliv předsudků. Za sebevražednými fantaziemi lze často rozpoznat základní komplexy a zobrazení zdánlivě neřešitelných, vzájemně se střetávajících protikladů. Tak hraje problematika vysokého a nízkého roli u řady narcistických poruch (narcismus), mateřský komplex nezřídka při oběšení atd.“⁹

1.3 Další související pojmy

P. Hartl uvádí ve svém psychologickém slovníku tři druhy sebevraždy. Prvním druhem je sebevražda autoagresivní neboli autopunitivní. Jde o drasticky provedené sebevraždy se sebetrestajícím podtextem. Člověk se většinou uchýlí k podřezání žil nebo skoku z okna. Doprovodným jevem bývá obvykle psychická porucha člověka. Druhým pojmem je sebevražda bilanční, také nazývána racionální. Tento způsob volí většinou člověk, který se nachází v pro něj neřešitelné situaci a snaží se z ní uniknout. Převážně v minulosti volili tento způsob sebevraždy lidé, kteří byli obětí mučení nebo trpěli nevléčitelnou chorobou. Člověk páchající bilanční sebevraždu má pocit, že svým činem uleví rodině nebo nejbližším

⁹ MÜLLER, L., MÜLLER, A. (ed.). *Slovník analytické psychologie*. Portál, 1. vydání. Praha 2006, str. 393.

přátelům. Třetím typem sebezabití je podle Hartla sebevražda kryptogenní. Člověk v této situaci touží zemřít, avšak svůj čin si naplánuje tak, aby nebylo na první pohled patrné, že spáchal sebevraždu. Nejčastějším způsobem je autonehoda, u které je úmysl těžce prokazatelný.¹⁰

P. Hartl a H. Hartlová definují pojem sebepoškozování (self-mutilation), jinými slovy sebedmrzačení, automutilace nebo autodestrukce. Může se jednat o polykání různých předmětů nebo i sebevražedné pokusy. Člověk se sebepoškozuje buď za nějakým účelem, nebo z důvodu duševní choroby. Účelové sebepoškozování se dělo v minulosti většinou z důvodu vyhnutí se vojenské službě. V dřívějších dobách bylo do kategorie sebepoškozování zahrnuto i tetování, dnes je však chápáno jako projev neverbální komunikace člověka.¹¹

Dalšími pojmy, které souvisí se sebevraždou, jsou sebevražedný pokus a sebezraňování. Za sebevražedný pokus můžeme označit nedokonanou nebo neúspěšnou sebevraždu. Většinou se jedná o tzv. „volání o pomoc“. Sebezraňování je agresivnější forma sebepoškozování, také je na první pohled zjevné. Podobně jako sebevražedný pokus slouží k upoutání pozornosti v tíživé situaci. Často se můžeme se sebezraňováním setkat u vězňů nebo autistických dětí.¹²

¹⁰ HARTL, P. *Psychologický slovník*. Vydal Jiří Budka, 1. vydání. Praha: 1993, str. 186.

¹¹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál, 3. vydání. Praha: 2015, str. 524-526.

¹² HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Portál, 1. vydání. Praha: 2004. 312 s.

2 Pojetí sebevraždy v české filozofii

V této části bakalářské práce se zaměřím na dvě významné osobnosti z české filozofie. Prvním bude první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk a jeho habilitační práce *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Druhým bude František Krejčí, taktéž český filozof. Přestože nepatří k nejznámějším osobnostem naší historie, jistě by si to zasloužil. Sebevraždou se zabýval ve svém obsáhlém díle *Positivní etika*, které pojednává nejen o tomto problému.

2.1 Tomáš Garrigue Masaryk

Kdo byl Tomáš Garrigue Masaryk a čím byl pro Československo významný není třeba připomínat. Během svého života se však zabýval mimo jiné i filozofií. Pro tuto bakalářskou práci je nejdůležitější jeho výzkum a analýza sebevraždnosti, na což se nyní zaměřím. Dílo *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* je Masarykovou habilitační prací. Nebyl to ale jeho původní záměr. Jako svou habilitační práci napsal nejprve dílo „O principech sociologie“, které ale bylo v květnu roku 1878 zamítnuto jako nevyhovující. Masaryk zde využíval sociologický přístup u jevů, které v té době byly hodnoceny pouze z lékařského, psychologického nebo právního hlediska. Proto byl nucen svou práci přepsat. Podpory se mu dostalo od německého filozofa a psychologa Franze Brentana, jehož byl ve Vídni Masaryk posluchačem. Pro svou novou práci si vybral fenomén sebevraždy, jelikož se o něho zajímal už delší dobu. V paměti zůstala Masarykovi silně vtištěna vzpomínka z mládí, kdy se ve stájích čejkovického zámku oběsil pacholek. Masaryk tehdy pacholkův čin zavrhoval a sebevražda mu připadala jako něco zvráceného a nepřipustného.¹³

Nyní začal sebevraždu zkoumat z vědeckého hlediska. Kromě úvah o filozofickém původu sebevraždy sbíral i statistické údaje o sebevraždnosti v Evropě. Ve své době byla Masarykova práce velmi významná. V Evropě se kromě něho sebevraždě jako hromadnému společenskému jevu věnoval pouze Ital Morselli. Pro svou ojedinělost se Masarykova habilitační práce vymykala všem ostatním, které komise obdržela. Bez větších obtíží byla uznána a vídeňský nakladatel Carl Konegen ji vydal pod názvem *Der Selbstmord als Massenerscheinung der modernen Civilisation* v roce 1880. Českého překladu se kniha dočkala až v roce 1904.¹⁴

¹³ SOUBIGOU, A. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Paseka, 2004, str. 49.

¹⁴ Tamtéž, str. 49-51.

Masaryk vědecky zkoumal sebevraždu z mnoha hledisek. Příčiny sebevraždy hledal v člověku, stejně tak i v přírodě. Přírodní vlivy dělí na pozemské a kosmické, lidské vlivy na fyzické poměry tělesné organizace, poměry obecně společenské, poměry politické, poměry hospodářské, poměry duševní vzdělanosti: rozumová, mravní a náboženská výchova: životní názor vůbec.¹⁵

Masaryk se zabývá otázkou, zdali a do jaké míry mohou sebevražednost ovlivňovat zeměpisné faktory. Pomocí grafického znázornění a statistických údajů zjišťuje, že v porovnání s celým světem jsou sebevraždy nejhojnější na evropském kontinentu, konkrétně na severozápadě. Směrem k jihu počty sebevražd klesají. S ohledem na roční dobu statistiky uvádí, že nejvíce lidé sebevraždu páchá v létě. Francouzský psychiatr Jean-Pierre Falret uvádí, že muži páchají nejvíce sebevražd v dubnu, kdežto ženy v srpnu. Novější data však toto tvrzení vyvrací a rozdíl mezi muži a ženami nedělají. Další příčinou může být teplota. V teplejších zemích je život pozitivnější, není obtížné sehnat si potravu nebo oděv, což podle Masaryka snižuje sebevražednost. Horko však nesmí být neúnosné. Někteří badatelé došli k závěru, že vlhké počasí může také podněcovat lidi k sebevraždě. Masaryk uvádí, že ve Švýcarsku a Anglii je v souvislosti s velkou vlhkostí listopad nazýván „měsícem oběšenců“. Následně oponuje tím, že v Nizozemí je mnohem vlhčeji a sebevražednost zde nedosahuje tak vysokých čísel jako ve Švýcarsku a Anglii. S vlivem počasí na sebevražednost ve společnosti souvisí podle Masaryka také stav smogu a mlhovin v dané oblasti, případně povětrnostní podmínky.¹⁶

Zajímavá je i statistika, která ukazuje, které dny v týdnu si lidé páchající sebevraždu vybírají nejčastěji. Data se vztahují k době Masarykova života, kdy dělníci dostávali pravidelně každou sobotu výplatu. Právě tento den byl statisticky nejméně rizikový z pohledu páchání sebevražd. Naopak největší úmrtnost zaznamenal v pondělí a úterý kvůli následkům prohýřené neděle. Ve čtvrtek počty sebevrahů zase stoupaly, protože v tento den lidem zbývalo jen velmi málo peněz a často znatelně strádali. Pátek byl dnem naděje, že dalšího dne přijde očekávaná výplata, proto lidé pátý den v týdnu většinou nevolili pro sebevraždu. Ženy mají statistické údaje odlišné. U nich byla nejrizikovějším dnem neděle, a to z náboženských důvodů. Sobota jako den úklidu a péče o domácnost nenechala ženám volnou chvíli pro

¹⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, str. 5.

¹⁶ Tamtéž, str. 7-12.

sebevražedné myšlenky. Co se týká denní doby, jednoznačně více sebevražd připisuje dni než nocím.¹⁷

Masarykův názor na vztah přírody a sebevražednosti je takový, že „u nevzdělaných národů, mezi divochy, sebevražda se vůbec nevyskytuje, a přece jsou právě tito lidé nejvíc vystaveni vlivům přírody; naproti tomu shledáváme ji u vzdělaných a jenom u vzdělaných, především u Evropanů.“¹⁸ Z výše uvedených statistických údajů vyplývá, že příroda může malou měrou ovlivnit sebevražednost, avšak není možné brát tyto údaje jako přesné nebo předurčující.

Ve druhé části své habilitační práce se Masaryk věnuje vlivům tělesným, pohlaví a věku na četnost sebevražd. Je přesvědčený, že sebevražedné myšlenky nemohou vzniknout u člověka normálního a zdravého, tím zřejmě myslí člověka zdravého tělesně i psychicky. Za nejsilnější spouštěč sebevraždy považuje bolest, zvláště pokud je doprovázena těžkou nevléčitelnou chorobou. Obecně ženy podléhají nemocem častěji než muži, ale ženské choroby nejsou tak závažné jako choroby mužské. Obyvatelé měst jsou náchylnější k chorobám než venkované, stejně tak chudý a bídný člověk onemocní spíše než bohatý. Podle Masaryka jsou tělesná utrpení výraznou příčinou sebevraždy, tudíž jednotlivci i národy s malou silou a vůlí snáze propadnou negativním myšlenkám na smrt. S dobovým pokrokem se snižuje úmrtnost z důvodu tělesných chorob, protože lékařská péče je v dnešní době na velmi vysoké úrovni a lékaři dávají nemocným lidem naději na uzdravení. Na druhou stranu ale přibývá chorob duševních, protože doba jde rychle kupředu, na jednotlivce jsou kladeny větší a větší nároky. Je proto na každém člověku, aby se nad svým životem občas zamyslel a našel v něm opravdu to důležité a podstatné a netrápil se nedůležitými věcmi.¹⁹

Když se zaměříme na pohlaví, zjistíme, že sebevraždy páchají častěji muži než ženy. Masaryk dokonce uvádí, že dobrovolně ze života odchází až třikrát víc mužů. Zarážející a šokující jsou však stále narůstající počty dětských sebevrahů. Jejich motivem je většinou neukojená ctižádost, žárlivost a nešťastná nebo nenaplněná láska, také strach před trestem. Více ohroženy jsou dále děti žijící v bídě a nouzi, týrané svými rodiči. Masaryk se zaměřuje také na rodinný život. Manželství přisuzuje pozitivní vliv na psychické zdraví člověka. Říká, že „ženatí jsou zdravější, odporu schopnější, žijí déle; příznivý vliv je prý však patrnější na muži než na ženě“.²⁰ Ale ani toto tvrzení není stoprocentní. Podle statistik se nejčastěji

¹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, str. 13-14.

¹⁸ Tamtéž, str. 17.

¹⁹ Tamtéž, str. 19-22.

²⁰ Tamtéž, str. 33.

vraždí ty ženy, které jsou v manželství. Manželský svazek může působit příznivě i nepříznivě, pravděpodobně záleží na tom, jak spolu dva lidé vychází, jak žijí. Rozhodně nepříznivý se ale ukazuje vdovský stav, a to hlavně pro muže. Stejně negativní v souvislosti se sebevraždou je i stav rozvedený, opět převážně pro mužské pohlaví. Zajímavé je, že lidé, kteří se narodí v nemanželském svazku, jsou k sebevraždám náchylnější než ti, kteří se rodí do manželství. Nemanželské děti jsou dle Masaryka zanedbávány už před porodem, chybí jim dostatek lásky a úplnost rodiny. Masaryk je dokonce nazývá „nešťastnými parazity společnosti“, protože mají mimo sebevražedné sklony také sklony k násilí a zločinnosti.²¹

Značný vliv na sebevražednost má zaměstnání. Člověk po většinu života vykonává povolání, které ho určitým způsobem ovlivňuje. Každý druh práce s sebou přináší jiná úskalí. Masaryk podává přehlednou tabulku²², ve které jsou na jedné straně uvedena nejčastější povolání a na straně druhé příčiny, které vedou člověka ke spáchání sebevraždy. Data pochází z roku 1874.

Povolání	Příčiny								
	Součet	Ztráta majetku	Omrzelost života, domácí neštěstí	Nešťastná láska, žárlivost	Strach před trestem a hanbou	Opilství	Tělesné nemoci	Duševní nemoci	Neznámé
Zemědělství a lesnictví	290	29	14	4	5	1	131	57	49
Živnosti, průmysl, obchod, dopravnictví	213	55	21	14	8	4	29	29	53
Vlastníci, rentiers	90	12	10	5	2	-	15	23	23
Osoby služebné	31	3	5	2	5	-	2	4	10
Vojsko	50	-	18	2	5	-	1	3	21
Úředníci	41	10	7	2	6	-	3	4	9
Duchovní	4	-	-	-	-	-	1	2	1
Právníci	6	2	1	-	-	-	1	2	-

²¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, str. 22-36.

²² Tamtéž, str. 43.

Při zdravotnictví	10	-	3	-	1	-	2	2	2
Učitelé	14	1	5	1	-	-	1	3	3
Hudebníci, umělci	5	2	1	-	-	-	-	-	2
Ostatní osoby s vyšším vzděláním	25	11	2	1	2	-	2	-	7
Kočovné živnosti (hudebníci atd.)	8	3	1	-	1	-	-	-	3
Nádeníci	29	3	1	-	1	3	6	2	13
Nesamostatné osoby	79	12	4	4	4	-	17	15	23
Neznámé zaměstnání	22	2	1	-	1	-	-	2	16

Z údajů obsažených v této tabulce vyplývá, že největší počet sebevražd v roce 1874 spáchali lidé pracující v zemědělství a lesnictví. Musíme si ale uvědomit, že v době, kdy byla analýza provedena, v těchto odvětvích pracovalo nejvíce lidí, tudíž největší sebevražednost je logická. Pro většinu lidí bez ohledu na povolání byla ztráta majetku nejsilnějším motivem ke spáchání sebevraždy. Strach před trestem a hanbou byl silným motivem pro vojáky a úředníky. Patrné na první pohled je, že u duchovních chybí většina možných příčin páchaní sebevraždy, které jsou u jiných povolání čteně zastoupeny.

Při zkoumání příčin sebevražednosti nelze opomenout ani náboženství. Masaryk tvrdí, že „*vlastní příčinou moderní sebevražednosti je nenábožnost doby*“.²³ Nenábožnost činí život nesnesitelným. Podle Masaryka nezáleží na tom, jestli člověk věří v Boha nebo v něco jiného. Důležitá je samotná víra, která dává člověku naději, zbavuje ho strachu a uzdravuje jeho duši. Stejný názor na vliv náboženství na sebevražednost mají také Casper, Blanc, Lisle, Winslow, Brierre de Boismont, Wagner, Morselli nebo například Hausner. Při výzkumech bylo zjištěno, že větší sebevražednost je mezi protestanty než katolíky, z nichž nejméně páchají sebevraždu vyznavači řecké větvě.²⁴

Masaryk se dále zabývá také vzájemným vztahem psychóz a sebevražednosti. Dochází k závěru, že psychóza může být jednoznačnou příčinou sebevraždy. Moderní společnost se snaží být čím dál vzdělanější, z čehož však plyne většinou pouze polovzdělanost. Tím

²³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, 284 s., str. 92.

²⁴ Tamtéž, str. 90-97.

se vytrácí v lidském životě zdravý poměr mezi rozumovou a citovou stránkou, následkem toho může být přepínání mozku, z čehož plyne napětí a mnohdy i duševní nemoc. Ve vztahu k náboženství Masaryk zjišťuje, že psychóza se vyskytuje nejčastěji u protestantů, u nichž má formu melancholie, která je považována za nejčastější psychotickou příčinu sebevraždy.²⁵

Z Masarykovy habilitační práce *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* tedy vyplývá, že působení přírody nebo společnosti má pramalý vliv na sebevražednost. Největším nepřítelem každého člověka je člověk sám. Každý má jiné hodnoty a představy o důležitosti své existence pro vesmír nebo lidstvo. Společným motivem pro všechny sebevrahy a dá se říci také nejsilnější příčinou je přítomnost neštěstí. Danému člověku se neštěstí zdá nepřekonatelné, příliš velké na to, aby je dokázal unést. Masaryk výstižně uvádí, že „*statistický výkaz množství sebevrahů je mírou lidského neštěstí*“²⁶. Sebevrah vidí většinou své neštěstí mnohem větší, než ve skutečnosti je. Nezaujatý pozorovatel ale objektivně vidí, že zdánlivě neřešitelná situace má východisko, mnohdy se mu motiv sebevraždy může zdát malicherný a nepatrný.²⁷

Mezi důvody, které Masaryk považuje za nejsilnější pro páchání sebevraždy a které ji mohou přímo vyvolat, patří stav afektu nebo vášnivosti, omrzelost života, opilství, pohlavní nemravnost, následek lítosti a výčitek svědomí po nerozvážném skutku, již zmiňovaná nenábožnost doby, psychotický stav mysli a polovzdělanost.²⁸

2.2 František Krejčí

O Františku Krejčím, českém filozofovi, se mnoho nemluví a ve společenských kruzích není příliš znám, i když si to jistě zaslouží. Proto si dovoluji krátce nastínit, kdo byl František Krejčí a čím je významný pro českou filozofii.

Narodil se 21. srpna roku 1858 v Hostinném, zemřel 24. května roku 1934 ve své vilce v Praze. Byl český psycholog, politik a filozof. V období mezi válkami byl poslancem Revolučního národního shromáždění jako člen Československé strany socialistické. Následně se stal senátorem Národního shromáždění Československé republiky. Po úspěšném absolvování gymnázia studoval v letech 1875-1879 na Filozofické fakultě v Praze klasickou filologii, estetiku, filozofii a psychologii. Následně se živil vyučováním na venkovských

²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, str. 122-125.

²⁶ Tamtéž, str. 70.

²⁷ Tamtéž, str. 69-70.

²⁸ Tamtéž, str. 83-122.

středních školách. Od roku 1900 pracoval jako profesor na Univerzitě Karlově v Praze, kde byl později také jmenován mimořádným profesorem. Byl spoluzakladatel prvního českého odborného časopisu z oblasti filozofie s názvem Česká mysl. Mimo jiné se stal členem antiklerikálního hnutí, bojoval za demokracii a demokratickou podobu socialismu.²⁹

Na jeho první díla měl značný vliv herbartismus, protože za dob svých studií na pražské Filozofické fakultě byl vyučován většinou herbartovskými učiteli. Herbartismus vychází z pohledu Johanna Friedricha Herbarta na pedagogický proces. Stoupenci herbartismu jeho učení dovedli až do krajnosti a jeho myšlenky si přizpůsobili dle své potřeby. Herbartismus vidí správný vyučovací proces jako tvrdou kázeň mnohdy spojenou s atmosférou strachu, příkazy, zákazy a tělesnými tresty, individualita dítěte a jeho charakter jsou potlačovány.³⁰

František Krejčí však brzy od herbartismu upouští a postupně si vypracovává vlastní systém, převážně v psychologii. Klade důraz na prožitky a zkušenosti, využívá biologické poznatky. Co se týká jeho filozofie, nejbližší svými postoji a názory má k britskému sociologovi a filozofovi Herbertu Spencerovi. Filozofie Krejčího je vědecká a opírá se o zkušenosti a prožitky. Mezi jeho nejznámější díla patří *O filosofii přítomnosti*, *Filosofie posledních let před válkou*, *Svobodná vůle a mravnost*, *Politika a mravnost* a rozsáhlý spis *Positivní etika*.³¹

František Krejčí se zabýval sebevraždou v díle *Positivní etika*, a to převážně z hlediska etické přípustnosti. Krejčí není v tomto ohledu příliš přísný a nabízí na věc hned několik pohledů. Z hlediska přírody je sebevražda neetická. Příroda člověka stvořila za jistým účelem, protože s jeho existencí měla určitý záměr. Sebevrah je v tomto případě neetický, jelikož nerespektuje přírodní zákony a vytrhává kořeny, které jej drží na zemi. Každý člověk se rodí s pudem sebezáchovy, který mu nedovolí sáhnout si na život a s přirozeným strachem ze smrti. Tímto příroda říká, že ona sama rozhodne o tom, kdy existence jedince už není potřebná a kdy je čas zemřít. Z tohoto pohledu člověk jedná neeticky, protože odporuje přírodním zákonům.³²

Příroda je ovšem na člověka krátká, pokud ten se nebojí smrti. Takový člověk nemá na světě žádnou radost, nemůže na zemi najít klid a blaho, pouze trpí určitým druhem bolesti. Krejčí uvádí, že existují dva typy lidí. Jedni umírají mladí a nadšení ze života, ale špatná

²⁹ GABRIEL, Jiří, ed. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 307.

³⁰ HERBART, Johann Friedrich. *J.F. Herbart a jeho pedagogika*. Autor úvodu Franz HOFMANN, autor úvodu Jiří KYRÁŠEK. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, str. 5-98.

³¹ GABRIEL, Jiří, ed. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 307-308.

³² KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, str. 184.

náhoda nebo nehoda je připraví o život. Takových lidí je podle něj škoda, protože by pro společnost mohli být přínosem. Druzí zase na světě žijí až příliš dlouho, ale pouze jím proplouvají, žití je omrzelo a ničím nemohou lidstvu přispět. V celkovém pohledu na svět je však smrt jedince naprosto bezvýznamná a nijak neovlivní světové dění.³³

Zatímco nejrozšířenější společenský názor zní, že sebevražda je vždy spáchána ve stavu nepřičetnosti, Krejčí odporuje. On dělí sebevraždu z hlediska stavu, ve kterém člověk byl, když ji spáchal. Kromě již zmíněné sebevraždy ve stavu nepřičetnosti uvádí sebevraždu spáchanou s chladnou hlavou a promyšlenou. Nepřičetný sebevrah se podle něj nedá posuzovat z hlediska etiky. V tomto případě můžeme zkoumat pouze příčiny činu. K etickému zkoumání naopak vyzývá rozhodnutí k sebevražednému činu u lidí přičetných a vyrovnaných. Mravnost či nemravnost lze v takovém případě posuzovat podle motivů. V návaznosti na motivy dělí okolnosti sebevraždy na přitěžující a polehčující. Polehčující okolností u promyšlené sebevraždy je vymknutí se útlaku, poníženosti a lhostejnosti. Podle Krejčího však sebevraždu z těchto příčin konají pouze lidé vzdělaní a sebevědomí. Svědčí to o jejich síle a vůli nepoddát se přírodním zákonům a zvítězit nad nimi. Vzdělaní lidé se tupě nepoddávají osudu, ale mají snahu jej zvrátit. Společnost podle něj uznává sebevraždu v případě, kdy je z motivů patrné, že daný člověk dobrovolně zemřel z vyšších důvodů, než bylo zachování jeho vlastního života, nebylo jiného východiska z nastalé situace, nebo pokud svou sebevraždou předešel mnohem většímu zlu. Zde popsané polehčující okolnosti ale nejsou příliš časté. Převažují právě přitěžující okolnosti čili nemravné, neetické. V této oblasti se Krejčí ztotožňuje s názory T. G. Masaryka a za nemravné okolnosti sebevraždy považuje omrzelost života, vášnivost, touhu po pomstě, opilství, lenost, rodinné neshody, majetkovou nouzi, nespokojenost se svým současným stavem a strach před trestem.³⁴

Krejčí sice uvádí polehčující okolnosti sebevraždy, avšak tvrdí, že rozhodnutí spáchat sebevraždu je spíše znakem oslabené mravní vůle jednotlivce. Stejně tak se nemravně chová člověk, který si přeje zemřít, ale chybí mu odvaha spáchat sebevraždu. Člověk, který sebevraždu vykoná, přemohl každému vrozený pud sebezáchovy a zbavil se strachu ze smrti, což je na druhou stranu velmi imponující a Krejčí to oceňuje. Zároveň každého sebevraha podezírá z přílišné sebelásky. Tento člověk se rozhodl nepřizpůsobit dané situaci, a protože nedostal, co by si přál, nemá pro něj život cenu, životem pohrdá. Lépe by učinil, kdyby se zaměřil na jiný cíl, nebo kdyby byl nápomocný pro své okolí. Člověk, který nemyslí

³³ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, str. 184-185.

³⁴ Tamtéž, str. 185-190.

jen na sebe a koná veřejné dobro, dojde naplnění a uspokojení a myšlenky na vlastní zánik zmizí. Nejcennější a nejodvážnější se Krejčímu jeví lidé, kteří i přes všechny životní nesnáze svůj každodenní boj nevzdali, nezvolili sebevraždu jako útěk, naopak se rozhodli problémům postavit čelem. Nejshovívavější ve svých názorech je František Krejčí v případě sebevraždy z důvodu těžké nevyléčitelné nemoci. Schvaluje tento čin v případě, že příbuzným nemocného ulehčí život nebo zabrání tomu, aby se také nakazili. Dodává ale, že paradoxně nemocnému člověku příroda vlévá do žil sílu bojovat a dodává mu značnou chuť zůstat na světě. Ve stavu nemoci si člověk uvědomuje drobné každodenní radosti, které zdravý přehlíží nebo nedoceňuje.³⁵

Názor Františka Krejčího na sebevraždu shrneme, řekneme-li, že není správné každého sebevraha nařknout z neetického a nemravného chování. Vždy je nutné zaměřit se na příčiny, na místě je místo poučování a moralizování spíše soucit. Člověk by se měl řídit heslem „o mrtvých jen dobře“. „*Vzpomínka na samovraha musí nás naplnit soustrastí nad jeho osudem. Z každé samovraždy zírá na nás tragika života, tragika lidství.*“³⁶

³⁵ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, str. 190-192.

³⁶ Tamtéž, str. 192-193.

3 Pojetí smrti a sebevraždy ve světové filozofii a psychologii

Světová filozofie bezesporu nabízí spoustu významných myslitelů. Pro tuto práci však byl vybrán německý filozof Paul Ludwig Landsberg, jehož názory na smrt a sebevraždu jsou moderní a pokrokové. Klade důraz na osobní lidskou zkušenost. Je také jedinou osobností v této práci, která se setkala se s myšlenkami na sebevraždu na vlastní kůži. Zajímavá je především změna jeho prvotního postoje k sebevraždě, jakési uvědomění si, že by tento nevratný čin nebyl správnou cestou. Psychologický pohled zde bude podán z pozice celosvětově uznávaného praktikujícího terapeuta Jamese Hillmana. Svými myšlenkami navazoval na Carla Gustava Junga, mnohé jeho myšlenky dále rozpracoval. Z hlediska této práce jde o nejmodernějšího autora, neboť žil a publikoval donedávna.

3.1 Paul Ludwig Landsberg

Paul Ludwig Landsberg se narodil roku 1901 v Bonnu. Byl to německý filozof, který přednášel na univerzitě ve svém rodném městě. Z období antiky studoval zejména Platóna, Seneku, Epiktéta, Marka Aurelia a Augustina. V návaznosti na antiku se zajímal o Schelerovy myšlenky. Stěžejními pojmy jeho děl jsou pojem zkušenosti a prožitku. Neztotožňuje se však s descartovským subjektivismem z období novověku, naopak staví proti němu své analýzy. Podle něj se zkušenost dělí na vnější, která se využívá ve vědě, a vnitřní, kdy se člověk sám stává předmětem své osobní zkušenosti. S tím souvisí pojmy humanizace a personalizace, kterým se také značnou měrou věnuje a které provázejí téměř všechna jeho díla.³⁷

Na počátku třicátých let se v Evropě začal rozmáhat nacismus, ale společnost ještě nebyla schopná rozpoznat vážnost a nebezpečnost této ideologie, která později výrazně ovlivnila evropské dějiny. Landsberg však patřil k těm, kteří si situaci začali plně uvědomovat a stal se jedním z prvních veřejných odpůrců nacismu. Začal se zabývat španělskou kulturou a usiloval o sblížení s Francií. Kvůli těmto aktivitám se ale vystavoval stálému nebezpečí ze strany nacistických přívrženců. Dokonce u sebe neustále nosil lahvičku s jedem, který byl připraven vypít, pokud by nacistům padl do rukou. V souvislosti s touto životní situací se začal víc a intenzivněji zabývat problémem sebevraždy a její morálnosti. Na rozdíl od Masaryka a Krejčího, jimiž jsme se zabývali v předešlé kapitole, Landsberg neuvažoval o sebevraždě jen jako o pojmu podléhajícímu filozofickému a etickému zkoumání, ale jako

³⁷ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 9.

o své realitě, která jej mohla každým dnem dostihnout. Dá se říci, že on sám byl připraven spáchat sebevraždu, a proto na ni nahlížel z jiného pohledu než již zmíněné osobnosti. V roce 1933 začínala být jeho situace neúnosná, a proto opustil Německo a začal přednášet na univerzitě v Barceloně.³⁸

Neustálá přítomnost nebezpečí přivedla Landsberga ke dvěma otázkám, kterými se zabýval až do konce svého života: problém člověka, který se ocitá tváří v tvář smrti a praktická otázka co znamená jednat a jak se můžeme a máme angažovat. Následně odešel do Francie, kde se aktivně zapojil do boje proti fašismu, přesvědčoval společnost o nebezpečí, které čím dál víc hrozilo. Po kapitulaci Francie musel tajně opustit zemi, protože byl stíhán gestapem a plně si uvědomoval, že jeho šance na přežití jsou velmi malé. V roce 1942 se ukrýval v Pyrenejích, kde dokončoval své poslední dílo, které se z jeho pozůstalosti dochovalo, a to studii o sebevraždě. V jeho životě však nastal nečekaný zlom. Landsberg si uvědomil, že i ve své zdánlivě bezvýchodné situaci může smrti čelit jinak než sebevraždou. Důvodem tohoto poznání mohlo být také to, že se začal zabývat církevní naukou, se kterou nikdy nesouhlasil v případě otázky sebevraždy. Při hlubším zkoumání však pravděpodobně změnil svůj názor a lahvičku s jedem zničil. Hned v roce 1943 byl dopaden gestapem, zatčen a deportován do koncentračního tábora Oranienburg, který se nacházel v blízkosti Berlína. Zde zemřel vyčerpáním 2. dubna 1944.³⁹

Paul Ludwig Landsberg prošel v životě výraznou a velmi zajímavou proměnou. Od nástupu nacistické ideologie na evropskou scénu u sebe nosil lahvičku s jedem, který byl připraven vypít v případě, že by padl do rukou svých nepřátel. Avšak v průběhu psaní své studie o sebevraždě se dostal až k náboženskému pohledu na problematiku a uvědomil si, že existují i jiné způsoby, jak čelit smrti. Vydal dvě studie, které jsou pro nás a zkoumání problematiky smrti a sebevraždy nyní nejpodstatnější, a to *Zkušenost smrti* a *Morální problém sebevraždy*.

Landsberg se v úvodu stati *Zkušenost smrti* pouští do rozboru Voltairova konstatování, že „*ze všech druhů je lidský jediným, který ví, že musí zemřít, a ví to pouze ze zkušenosti*“. Pouze člověk ví, že smrt je jediným východiskem ze života, bere ji jako svou součást a jako nutnost pro neustálý koloběh přírody. Zvířata naproti tomu cítí, že zemřou, až ve chvíli, kdy umírají. Nechápu, že smrt dostihne každého tvora, nemohou chápat ani důvod umírání. Voltaire se přiklání k empirismu, tedy k poznání na základě smyslové zkušenosti.

³⁸ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 9-10.

³⁹ Tamtéž, 2014, str. 9-10.

Již od pradávna lidé viděli své příbuzné umírat, proto došli k závěru, že zemřít musí každá živá bytost na světě. Max Scheler naproti tomu upřednostňuje tzv. vědeckou filozofii, tedy fenomenologii. Sám se pokusil založit teorii biologické zkušenosti, která by pomohla odkrýt skutečnou podstatu lidské zkušenosti smrti. Nakonec ale podává ne příliš uspokojující odpověď a popisuje pouze zkušenost stárnutí. Smrt je podle něj pouze bodem, kterého se dobereme, sledujeme-li proces stárnutí až do samého konce. Zde ale Landsberg vyjadřuje nesouhlas se Schelerovým tvrzením, že proces stárnutí a smrt spolu nutně souvisí. Značné množství lidí umírá velmi brzy a v mladém věku, například následkem nehody nebo nemoci. Těch, kteří zemřou skutečně kvůli dovršení procesu stárnutí, je velmi málo, dalo by se říct, že tyto případy jsou vzácné. Dokonce i v těchto ojedinělých případech tzv. „přirozené smrti“ se očekává, že její příčinou je drobné nachlazení nebo oslabení imunitního systému, se kterým se starý a zesláblý organismus už nedokáže vypořádat. Landsberg dále vyzdvihuje, že člověku není jasné pouze to, že jednou zemře, ale také si uvědomuje, že reálné možnosti smrti se vystavuje každý den, v každém okamžiku jeho života, že smrt je člověku neustále nablízku. Docházíme k závěru, že Paul Ludwig Landsberg se Schelerovou biologickou teorií příliš nesouhlasí, naopak lidská zkušenost smrti podle něj vědu přesahuje.⁴⁰

Nenahraditelný význam má pro člověka v otázce smrti zkušenost smrti druhého člověka. Avšak není to jediný způsob poznání smrti. Existují také stavy analogické smrti, které mohou do jisté míry do naší zkušenosti taktéž vstupovat. Patří mezi ně například hluboký spánek, jistý druh bezvědomí nebo hypnotické stavy. Dalším způsobem zkušenosti smrti mohou být pro člověka zážitky, kdy se ocitl ve smrtelném ohrožení, například při válce nebo těžké chorobě. Nejčastějším způsobem poznání smrti ovšem zůstává zkušenost smrti druhého člověka, jak jsme zmínili výše. Ze všech zkušeností smrti je pro nás nejvyšší ta, při které ztratíme osobu, kterou milujeme. Tato ztráta nám podle Landsberga umožňuje překročit hranice biologických skutečností, umírání blízkého člověka se pro nás stává spíše ontologickou záležitostí. Trpí-li milovaná osoba, trpíme i my a okamžik její smrti je pro nás jakýmsi ulehčením. Smrtí končí fyzická bolest jednoho těla, avšak začíná psychická bolest těla druhého. Uvědomíme si, že daná osoba už s námi nikdy nebude, nepromluví na nás a ani nebudeme mít možnost ji znovu obejmout. Jedinou naší nadějí je jistá vyšší forma víry, která nám ukazuje možnost posmrtného života. Zde budeme mít možnost se s fyzicky mrtvou osobou opět setkat. Ale zkušenost smrti bližního nemůže nic takového slíbit, dokázat, ani vyvrátit. Tato víra pouze lehce zmírňuje utrpení pozůstalých. Mrtvé tělo vykazuje známky

⁴⁰ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 115-119.

toho, že daná osoba už v něm není přítomna. Vše, co pro ni bylo typické, už ve vyhaslých očích nelze spatřit. Landsberg tento jev označuje jako „zmizení duchovní osoby“. Zároveň se ptá, jestli můžeme být stále stejní, pokud z našeho života odešel někdo milovaný, někdo, s nímž jsme vytvořili „my“. V okamžiku jeho smrti se „my“ rozpadá a my cítíme chladnou ruku smrti, která po nás sahá. Právě tímto rozpadem společenství vstupuje smrt i do našeho nitra a tím ji bezprostředně zakoušíme. To pokračuje ve zkušenosti smrti osamělosti.⁴¹

Landsberg rozlišuje dvě formy zkušenosti smrti. První z nich je charakteristická tím, že duchovní stránka člověka je bezvýznamná bez své tělesné schránky. Po smrti člověka se nám zdá, že zničením těla se rozplynulo vše, co s danou bytostí souviselo a z její existence nám nic nezůstalo. Tato forma přivádí člověka do vrcholného stavu úzkosti ze smrti. Jeho duch bude postrádat svůj tělesný základ, bez těla bude navždy vyloučen ze světa. Naproti této formě stojí zkušenost, při níž se nám daří zvítězit nad úzkostí a omrzelostí. Člověk cítí, že smrtí, a tedy zničením tělesné schránky, se mu otevírají nové duchovní možnosti. Věří, že duše může existovat nezávisle na těle. Z filozofického pohledu vidí člověk fyzickou smrt jako nicotnou a bezvýznamnou. Tím dochází k aktualizaci Platónovy myšlenky, že tělo je vězením duše. S tím můžeme souhlasit pouze tehdy, pokud předpokládáme, že osvobozená duše vejde v jednotu se světem idejí.⁴²

Kromě Platónových myšlenek Landsberg naznačuje ještě dvě základní zkušenosti smrti: vycházející z tradice epikurejské a stoické. Epikuros tvrdil, že smrt pro nás nic neznamená, protože když jsme živi, ona neexistuje, a naopak když smrt existuje, neexistujeme zase my. Je-li člověk mrtev, není už schopen smrt vnímat. Podle Epikura se se smrtí člověk nikdy neseťká osobně, život a smrt se totiž navzájem vylučují. Seneca nám podává jasnou interpretaci smrti z pohledu stoické nauky. V té smrti náleží k celku tak, jako zrození. Jejich heslem je: „*Budeš zaveden tam, odkud jsi se zrodil.*“⁴³ Stoikové věří, že smrt není absolutním koncem duše. Podle nich totiž smrt, stejně jako zrození, náleží do kosmu a pomáhá tvořit jeho úplnost, protože k ní by nemohl dospět bez individuální smrti. Ideální by podle stoiků byl život, ve kterém člověk o smrti ví, dokáže ji rozumově vyhodnotit a pomocí hlubokých meditací dokonce dokáže rozhodovat o svém životě i smrti. Jde o dosažení dokonalé rovnováhy života a smrti v každé lidské bytosti. Pokud se v životě vyskytne situace, ve které rozum chápe, že by bylo lepší vzdát se života, měl by být podle stoického učení člověk

⁴¹ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 119-127.

⁴² Tamtéž, str. 140-145.

⁴³ Tamtéž, str. 147.

schopen zvolit si smrt a také by měl být dost silný na to, aby ji uskutečnil. Ve stoicismu jde o učení o svobodě: v případě smrti se tedy jedná o svobodné rozhodnutí zemřít. Tento způsob smrti by se nám mohl jevit jako sebevražda, což by byl ale omyl. Stoikové sebevraždu neuznávají, protože pramení ve většině případů z vášně a znamená pro ně nejvyšší stupeň otroctví. Svobodné rozhodnutí zemřít oproti sebevraždě není dokonáným činem, nýbrž pouze možností volby. Stoikové chtějí, aby se lidé naučili „dovednosti zemřít“ a pokud bude třeba, aby dokázali následovat příkladu slavného Sokrata. Stoikové tvrdí, že smrt a způsob smrti o člověku spoustu prozradí. Landsberg se zabývá srovnáváním epikurejského a stoického pohledu na smrt a umírání a shledává, že se víc přiklání na stranu stoiků. Jejich rozhodnutí se mu zdá útokem, epikurejské útekem. Tím, že si epikurejci nechtějí přiznat existenci smrti zároveň s lidskou existencí, naznačují, že se před smrtí skrývají, nebo před ní dokonce utíkají. Landsbergovi se tento způsob nahlížení na smrt zdá spíše zbabělý a člověka nehodný, na rozdíl od stoického. Budeme-li chtít s těmito dvěma přístupy srovnat i platonský, bude se nám zdát, že v platonismu nejde o útěk ani útok, ale o upřímné vítězství naděje nad smrtí.⁴⁴

Ve své druhé stati Morální problém sebevraždy se Paul Ludwig Landsberg od vnímání smrti obrací k samotnému problému sebevraždy. Ve svých úvahách se často dostává do konfrontace s náboženskými názory. Většinou se jeho názory s náboženskou morálkou rozcházejí. Je známo, že z křesťanského hlediska je sebevražda považovaná za smrtelný hřích, je nepřípustná a v žádném případě není omluvitelná. Věřící by toto rozhodnutí měli brát na vědomí jako fakt, i když nejsou schopni nahlédnout do jeho důvodů. Zdálo by se, že křesťanství vyžaduje od věřících absolutní slepou poslušnost, to bychom však byli na omylu. Každý člověk si může zvolit, zda se stane křesťanem, či nikoli. Pokud se ale rozhodne přijmout Krista, musí vzít za své všechna přikázání a celý mravní zákon. Nelze si pouze vybrat, co se mu zrovna hodí. Landsberg uvádí dva důvody, ve kterých vidí v sebevraždě velký morální problém, který nemůže ignorovat křesťanská filozofie ani teologie. Pozastavuje se nad faktem, že ze všech morálek je křesťanská jediná, která sebevraždu odmítá tak absolutním způsobem. Filozofové, kteří se stavěli proti sebevraždě, stejně vždy našli pár výjimečných situací, za kterých byli ochotni sebevraždu omluvit nebo uznat. Křesťanství však nedovoluje žádnou výjimku. Dokonce i starozákonní Židé nebo například buddhisté byli ochotni v určitých krajních případech sebevraždu ospravedlnit. Druhým důvodem, který Landsberg uvádí, je jeho přesvědčení, že sebezabití je určitým

⁴⁴ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 145-150.

druhem pokušení, které je vlastní všem lidem. Snaha zabít sebe sama existovala u všech lidských pokolení od pradávna, tudíž jde o pokušení jako každé jiné.⁴⁵

Ze způsobu Landsbergova života i z jeho statí nabýváme dojmu, že tento filozof sebevraždu neodsuzoval, měl pro ni v některých případech pochopení, dokonce sám o ní kdysi uvažoval, jak jsme nastínili výše. Říká také, že lidské utrpení je mnohdy nesnesitelné a v takových případech se člověk dostává do blízkosti pokušení vzít si život. V takovýchto případech Landsberg uvádí, že je nutné bránit se tomuto pokušení, snažit se prohloubit své morální hodnoty a pokusit se najít nový smysl života. Vychází pravděpodobně ze svého vlastního případu, kdy se sám nebránil myšlence na sebevraždu, ale na sklonku života zjistil, že jeho problém se dá řešit i jiným způsobem a od tohoto zamýšleného aktu ustoupil. Správně poznamenává, že sebevražda se ve světě objevuje v podobě každodenní skutečnosti. Denní tisk, v dnešní době i jiná masová média, především internetová, každý den přináší zprávy o případech, kdy lidé nedokázali nebo snad nechtěli na světě dále setrvávat a vzali si dobrovolně život. Největším nešvarem tohoto problému je, že lidé ve velké většině případů odsoudí sebevraha jako zbabělce, aniž by o něm cokoli věděli. Landsberg tyto necitlivé hodnotitele otevřeně nazývá hlupáky a jejich argumentu se pouze vysmívá. Těžko bychom totiž mohli označit za zbabělce Hannibala, Bruta nebo například Senecu. Sebevrahy můžeme označovat za zbabělce snad pouze v porovnání s Kristem a jeho utrpením, jinak nám toto hodnocení nepřísluší. Ale v lidském světě považuje Landsberg ty, kteří se v jisté situaci rozhodnou zabít, za statečné. Mnohé národy v minulosti nejen že sebevraždu povolovaly, ale v určitých případech i schvalovaly, nebo dokonce vyžadovaly. Jednalo se o Sparťany, Římany a Japonce, kteří volili dobrovolnou smrt před hanebnou a ponižující porážkou. Pokušení spáchat sebevraždu je problém morální. Člověk byl stvořen tak, že má možnost se zabít. To však sebevraždu nijak neospravedlňuje. Je to pokušení změřit, kam až sahá svoboda člověka. Je jen na nás, jestli tomuto pokušení dokážeme odolat či nikoli. Jistě v běžném životě člověk nad sebevraždou pravděpodobně uvažovat nebude, ale jsou jisté krajní, výjimečné situace, kdy se člověku zdá sebezabití jako určitá forma osvobození, útěku.⁴⁶

Landsberg nám představuje také stanovisko Alberta Bayeta k sebevraždě. Tento francouzský sociolog žil v letech 1880-1961. Tvrdil, že Ježíš Kristus ani jeho život není nijak historicky podložen, že je pouze součástí mytologie. Bayet považoval křesťanské mučedníky

⁴⁵ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 166-167.

⁴⁶ Tamtéž, str. 167-169.

za sebevrahy, protože se sami vydali násilné smrti. Při tomto tvrzení vycházel z Durkheimovy definice sebevraždy, která je uvedena v jeho sociologické knize o sebevraždě: „*Každý případ smrti, který je přímým nebo nepřímým důsledkem pozitivního nebo negativního aktu oběti samé, aktu, o němž oběť věděla, že by měl vést k tomuto důsledku.*“⁴⁷ Landsberg ale s tímto postojem a touto definicí nesouhlasí. Dle něj je sebevražda lidský čin, nikoliv druh smrti, jak vyplývá z výše uvedené definice.⁴⁸

Za sebevraždu považuje Landsberg také nezdařený sebevražedný pokus, odpovídá-li vážnému odhodlání a snaze zemřít. Myslí tím například případy, kdy sebevražda nebyla dokonána z důvodu nějaké technické závady nebo nehody. Většina lidí, kteří sebevraždu spáchají, se o ni pokusili ve svém životě vícekrát. Nepatří sem ale tzv. demonstrativní pokusy o sebevraždu nebo pokusy v náhlém pomatení smyslů, které nejsou zamýšleny vážně a s jasným cílem zemřít. Dále Landsberg rozlišuje pojmy *neutíkat před smrtí* a *způsobit si smrt*. Smrt si dobrovolně lidé způsobují proto, aby se vyhnuli nějakému druhu smrti. V minulosti se takto usmrcovali například ti, kdo čekali ve věznicích inkvizice, aby nebyli upáleni zaživa. V dobách francouzské revoluce zase lidé páchali sebevraždu, aby unikli gilotině. Právě opačně se k smrti postavil například Ježíš Kristus. Ten své ukřižování přijal s přesvědčením o své pravdě, o dobru, které koná, obětoval se za spásu lidstva. Z novodobější historie bychom mohli jmenovat také Jana Husa, později ještě Miladu Horákovou a samozřejmě další. Ani u jednoho ze tří jmenovaných nemůžeme říci, že spáchali sebevraždu. Landsberg následně předkládá svou definici sebevraždy: „*Čin, jímž lidská bytost dobrovolně vytváří něco, co považuje za účinnou a dostatečnou příčinu své vlastní smrti.*“⁴⁹ Důležitým aspekty v tomto výroku jsou slova čin a dobrovolnost. Jak jsme už naznačili výše, Landsberg neuznává představu, že sebevražda je druh smrti, nýbrž zastává názor, že jde o specificky lidský čin. Dobrovolnost je u klasifikace sebevraždy také nesmírně důležitá, neboť pokud by si snad člověk smrt způsobil omylem nebo pod nátlakem, nemohli bychom mluvit o sebevraždě. Cílem člověka, který páchá sebevraždu, není zničit sebe, svou osobnost a svou duši, ale právě naopak zachránit ji. Případy, kdy se člověk zabíjí s cílem zničit sebe sama, jsou velmi vzácné. Většinou jsou také spojeny s určitým druhem psychické nemoci.⁵⁰

Paul Ludwig Landsberg dále hovoří o sebevraždě v souvislosti s láskou, a to převážně láskou k sobě samému. Snaží se zjistit, jestli sebevražda ve všech případech odporuje lásce,

⁴⁷ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 171.

⁴⁸ Tamtéž, str. 171.

⁴⁹ Tamtéž, str. 172.

⁵⁰ Tamtéž, str. 171-175.

kteřou by člověk měl sám k sobě chovat. Život by pro člověka měl představovat dobro, beze sporu. Ale ne vždy tomu tak je, někdy je život na zemi pro člověka dokonce zlem. Lidé si mnohdy berou život proto, aby se vyhnuli něčemu krutému, například ztrátě cti, svobody nebo třeba aby unikli těžké nemoci. V tom případě sebevraždu vykonávají spíš z velké lásky k sobě, nikoli z nenávisti. Člověk, který se rozhodne zabít sám sebe, ztrácí naději, víru v Boha a jeho dobrotu. Podle Landsberga není sebevražda činem zoufalství, právě naopak je to hledání té ztracené naděje, víry, že na pomyslné druhé straně najde klid a mír pro svou ztrápenou duši.⁵¹

Argument Tomáše Akvinského, že člověk náleží své vlasti, obci a společnosti a nemá právo vzít si život, se Landsberg snaží vyvracet. Tomáš Akvinský tento argument přejal pravděpodobně od Platóna a Aristotela, kteří se snažili lidi od sebevraždy spíše odrazovat. Landsberg však podotýká, že většina řeckých filozofů umírala dobrovolně vlastní rukou. Lidé se mnohdy zabíjejí právě proto, že společnost, ve které jsou nuceni žít, je nedokonalá a znemožňuje jakýkoliv kreativní život. Proto daná společnost nemá podle tohoto německého filozofa nejmenší právo odsuzovat sebevrahy za jejich rozhodnutí. Moderně bychom tuto otázku mohli vztáhnout nikoli na obec nebo společnost, ale na rodinu. Má člověk právo spáchat sebevraždu, má-li rodinu? Landsberg na tuto otázku odpovídá, že není rodina jako rodina. Ne všichni lidé žijí v harmonických a fungujících rodinách. Výjimkou nejsou případy, kdy se rodina jedinci jeví jako nesnesitelná. Je také pravda, že každý člověk jednoho dne zemře a rodina s tím musí počítat. Záleží tedy na tom, jestli smrt přijde dnes, nebo za pár let? Landsberg zdůrazňuje, že tato otázka je velmi intimní na to, aby měl někdo právo na ni odpovídat.⁵² Chceme-li ale zkoumat vztah mezi sebevražedností a vztahy v rodině, zjistíme patrně, že fungující a milující rodiny se setkávají se sebevrahy výrazně méně. Nelze však určitě říct, že by se v těchto rodinách lidé se sklony k sebevraždě nevyskytovali vůbec. Ani plnohodnotná rodina s pevnými kořeny nemůže zachránit člověka, který se cítí vykořeněný, má jisté psychické poruchy nebo trpí depresemi. Život, a především v posledních letech, je pro jedince čím dál náročnější a zmatenější. Na každého jsou kladeny vyšší a vyšší nároky jak v práci, tak v osobní rovině každého dne. Svět se zkrátka zrychluje, uhání kupředu neúprosným tempem a každý, kdo jej nezachytí, je jím odvržen.

⁵¹ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, str. 175-177.

⁵² Tamtéž, str.

3.2 James Hillman

Narodil se roku 1926 v americkém státě New Jersey ve městě Atlantic City, kde také navštěvoval střední školu. Ve studiu pokračoval na Sorbonne a Trinity College v Dublinu. V roce 1955 zahájil terapeutickou praxi. Svou první knihu, *Emoce – Komplexní fenomenologie teorií a jejich význam pro praxi*, publikoval roku 1960 v Londýně. O deset let později převzal vydavatelství Spring Publications. Zde začal rozvíjet Jungovu psychologii a terapii přestal spojovat s lidmi, naopak se zabýval vztahem terapie a myšlenky. Právě tento obrat byl pojmenován jako archetypální psychologie a stal se protikladem k psychoanalýze a analytické psychologii, které se orientují výhradně na člověka. Ve svém životě dále působil mimo jiné na univerzitě v Yaleu a na Harvardské univerzitě, také na Princetonu. Roku 1979 byl jmenován děkanem na univerzitě v Dallasu. Na základě Jungovy teorie začal Hillman rozvíjet psychologický urbanismus v oblasti architektury, plánování výstavby, tělesného pohybu a estetiky. Byl to velmi uznávaný psycholog, získal řadu ocenění a vydal spousty odborných článků. Co se týká jeho osobního života, byl Hillman třikrát ženatý, z prvního manželství vzešly čtyři děti. Zemřel v roce 2011 na rakovinu kostí.⁵³

James Hillman se tematikou smrti a sebevraždy zabývá ve své studii s názvem *Duše a sebevražda*. K problému sebevraždy zde přistupuje spíše z hlediska vztahu ke smrti než k životu. Na problém nahlíží jako na odchod ze života, ale také jako na vstup do smrti. V tomto se dostává do rozporu s medicínou, neboť ta na posmrtný život nebere ohled, zabývá se převážně současností a životem. Podle něj jsou sebevraždy páčány nejčastěji v domácím, známém prostředí, nikoli v ústavech, jak se můžeme mylně domnívat. Hillman dále zdůrazňuje, že sebevražda si, stejně jako smrt, nevybírá, a uchylují se k ní lidé slavní a bohatí, stejně tak obyčejní a chudí. V této studii zkoumá sebevraždu nikoli z vědeckého hlediska, ale tak, jak k ní dochází v každodenním životě. Je to z toho důvodu, že sebevražda sama o sobě není ani syndromem ani symptomem, tudíž psychiatrickému šetření nemůže být podrobena. Sebevraždu považuje za nejvíce znepokojivý problém lidstva. Člověk se na ni nemůže nijak připravit, nemá ani možnost ji zcela pochopit. Proč lidé páchají sebevraždu a proč se k ní jedni uchylují a druzí ne? Na tyto otázky člověk těžko najde nějakou uspokojivou odpověď. Sebevražda na člověka působí jako chyba, která se nedá napravit. To, co po ní zbyde, je většinou pocit viny u pozůstalých příbuzných, beznaděj a zmatek. Tito příbuzní mají většinou tendenci sebevraždu v rodině utajovat, nebo ji vydávat za pomatení smyslu, šílenství. I přesto, že dnes žijeme v moderní a pokrokové společnosti, stále tu existují určitá témata,

⁵³ ŠPARKLINEK, Hanuš. *James Hillman a Post-Jungiánské školy*. Rigorózní práce. Praha: 2005, str. 124-125.

o kterých se příliš nemluví, nebo jsou dokonce tabu. Jedním z těchto témat je například sebevražda v rodinném kruhu. Přitom nejde o žádný prohrěšek proti společnosti.⁵⁴

V oblasti sociologie odkazuje Hillman na Émila Durkheima, zakladatele moderní sociologie, který své nejznámější dílo věnoval právě problematice sebevraždy. Nahlíží na ni z pohledu společnosti. Tvrdí, že sebevražda se netýká psychických problémů jedince, ale je to problém skupiny. K sebevražedným sklonům totiž dochází za určitých sociálních podmínek, které vytváří skupina lidí, společnost. Sebevražda je tedy kolektivní tendencí a každý rok si vybírá určitý počet obětí, který jsou sociologové schopni odhadnout. Je také určitým výpovědním faktorem o současném stavu společnosti. Durkheim také nabízí možnosti, jak omezovat výskyt sebevražd. Jelikož sebevražedné tendence plynou z pocitu vydědění ze společnosti, je nezbytné okamžitě začleňovat zpět do skupiny jedince, kteří například odověli nebo zažili neúspěch. Ti jsou totiž nejvíce ohroženi.⁵⁵ „Zabránit sebevraždě znamená z hlediska sociologie posílit soudržnost skupiny, což samozřejmě zároveň znamená posílit prvotní metaforu sociologie samé.“⁵⁶

Zaměříme se nyní na vztah sebevraždy a práva. V minulosti prohlásily sebevraždu za zločin tři tradiční právní soustavy: římské právo, církevní právo a anglické právo. Za moudré bylo považováno, aby vznikl zákon, podle kterého by sebevrahovo tělo bylo odevzdáno chirurgovi, který by jej rozdělil na čtyři díly a jako odstrašující případ vystavil na veřejnosti. Ohavnost spáchaného činu se v 18. století dávala najevo zneuctěním mrtvých těl. V anglickém právu se ještě v roce 1870 vypořádávali se sebevrahy prostřednictvím hmotných majetků. Ten byl prohlášen za propadlý ve prospěch panovníka. Ještě v roce 1961 dovolovalo anglické právo pokutovat majetek po zemřelém. Ve stejném roce v Anglii Zákon o sebevraždě dekriminalizoval sebevraždu.⁵⁷

Jako první však sebevraždy zakázala Bible. Konkrétně jedno z deseti přikázání „Nezabíješ!“. Toto přikázání však neplatí například při popravách, zabíjení zvířat nebo ve válkách. Zde teologie zabíjení ospravedlňuje. Ovšem spáchat sebevraždu je podle Bible za všech okolností hřích. Římskokatolická církev v těchto případech dokonce neumožňovala církevní pohřby. Z biblického výkladu chápeme, proč člověk nemá právo spáchat sebevraždu. Život nám dal Bůh, tudíž patří jemu a ne nám. Proto pouze on má právo nám život vzít.

⁵⁴ HILLMAN, James. *Duše a sebevražda*. Přeložil Rudolf STARÝ. Praha: Sagittarius, 1997. srt. 11-13.

⁵⁵ Tamtéž, str. 22-24.

⁵⁶ Tamtéž, str. 23-24.

⁵⁷ Tamtéž, str. 25.

Sebevrah se tedy svým činem provinil proti Bohu pýchou. Sám sebe ustanovil svým posledním soudcem, i když mu toto právo nepřísluší.⁵⁸

Po sociologii, právu a náboženství obrací Hillman svou pozornost k medicíně. Na prvním místě při práci lékaře je napomáhat životu. K léčení mu slouží především tělesné příznaky neboli kvantitativní ukazatelé, kterými jsou například puls, tělesná teplota, krevní obraz nebo tlak. V medicíně se lékaři zabývají tělesným životem, méně už duševním, jak je tomu v psychologii nebo náboženství. Úkolem mediků je jakýmkoli způsobem zabránit člověku ve spáchání sebevraždy bez ohledu na to, jaký vliv to bude mít na jiné aspekty jeho osobnosti, než jsou ty tělesné. Hillman zastává názor, že lékaři nejsou příliš ochotní zabývat se spolu s tělesnými projevy nemoci také těmi psychickými. Nejraději od sebe tyto dvě části oddělují. Medicína pracuje s rovnicí: dobrý život=dlouhý život. A život lze prodloužit pouze za předpokladu oddálení smrti. Smrt obecně je pro medicínu úhlavní nepřítel, protože na ni neexistuje lék. Podle Hillmana nemůže lékař přistupovat k sebevraždě objektivně právě z toho důvodu, že prioritou je pro něj prodloužení života nehledě na jeho kvalitu.⁵⁹

Hillman popisuje sebevraždu jako lidskou možnost volby. Člověk si podle něj může zvolit způsob své smrti, to však podléhá různým okolnostem a charakterovým rysům jedince. Psychiatr by dle něj měl k pokusu o sebevraždu přistupovat jako ke kterékoli jiné formě chování spadající do jeho kompetencí. Neměl by vůči němu zaujímat žádný postoj, měl by se pokusit zůstat neutrální a nezaujatý. Dále by měl vycházet z předpokladu, že tento čin měl nějaký důvod a nějaký smysl, protože každé lidské chování vychází z určitých pohnutek. Studium tohoto fenoménu by podle Hillmana nemělo být příliš vědecké, protože čím vědecktější bude, tím víc se na něj bude nahlížet zvenčí a pravá podstata, jádro věci, nám unikne. Nebudeme schopni daného člověka pochopit. Proto se vyhýbá jakýmkoli klasifikacím a dělením sebevražd jak z hlediska psychologického, tak sociologického.⁶⁰

Hillman se dále vyjadřuje ke vztahu duše a těla. *„Slovo duše je záměrně nejasný pojem vzpírající se jakékoli definici, tak jako je tomu u všech ostatních základních symbolů, z nichž vznikají prvotní metafory lidských myšlenkových soustav. Pojmy „hmota“, „příroda“ a „energie“ jsou v zásadě rovněž nejednoznačné; stejně tak i „život“, „zdraví“, „spravedlnost“, „společnost“ a „Bůh“.*⁶¹ Tělo a duše k sobě patří. Tělo je smrtelná schránka, kdežto duše je to, čím je tělo naplněno a je věčná. Duše má schopnost se převtělovat. Je velmi těžké ji pojmově vymezit, neboť závisí na tom, komu patří. Každý

⁵⁸ HILLMAN, James. *Duše a sebevražda*. Přeložil Rudolf STARÝ. Praha: Sagittarius, 1997, str. 28-31.

⁵⁹ Tamtéž, str. 31-34.

⁶⁰ Tamtéž, str. 39-43.

⁶¹ Tamtéž, str. 45.

bude duši vykládat jinak v závislosti na tom, jaký sám je. Duše je podle Hillmana symbol. Nikdy ji nemůžeme mít zcela pod kontrolou a nelze ji jednoznačně vykládat.⁶²

Žádná z věd se nedokáže přiblížit zkušenosti smrti tak jako filozofie. „*Filosofovat znamená tázat se po smyslu smrti a umírání.*“⁶³ Život a smrt jdou po celou lidskou existenci ruku v ruce. Od chvíle, kdy se jedinec narodí, je až do svého skonání smrtí doprovázen na každém kroku. „*Ve chvíli, kdy jsem se narodil, jsem již dost starý, abych umřel.*“⁶⁴ Filozofie jako jediná věda nestaví život a smrt do protikladu, ale chápe je současně. Tvrdí, že smrt je jedinou jistou a nezpochybnitelnou věcí v životě lidí i zvířat. Život má význam jen proto, že na jeho konci je smrt. Ta je určitou hodnotou, díky které člověk žije život naplno. Filozofie říká, že každý den prožíváme, abychom zemřeli. Na své smrti pracujeme neustále a každým dnem víc a víc umíráme.⁶⁵

⁶² HILLMAN, James. *Duše a sebevražda*. Přeložil Rudolf STARÝ. Praha: Sagittarius, 1997, str. 44-45.

⁶³ Tamtéž, str. 57.

⁶⁴ Tamtéž, str. 58.

⁶⁵ Tamtéž, str. 58-70.

Závěr

Při psaní bakalářské práce jsem narazila na různé názory významných světových i českých osobností. Byla jsem překvapena, že všichni tito filozofové a psychologové se k problematice sebevraždy stavěli shovívavě. Žádný z nich ji přímo neodsuzoval. Seznámila jsem se s myšlenkami, které jsou pokrokové a jistě v dnešní době využitelné. Velkým přínosem právě pro dnešní dobu je dílo filozofa Ludwiga Landsberga s názvem *Zkušenost smrti*, o němž jsem psala ve třetí kapitole bakalářské práce. Autor zde popisuje zkušenost smrti i z vlastního pohledu, neboť on sám byl v životě vystaven pokušení spáchat sebevraždu. Je zajímavé sledovat, jak k této myšlence dospěl, jak se na sebevraždu připravoval (tím, že u sebe nosil lahvičku cyankali), ale hlavně jak svůj názor změnil, dokázal překonat strach a s myšlenkami na sebevraždu se rozloučil.

Cílem mé bakalářské práce bylo vysvětlení stěžejních pojmů. Využila jsem k tomu filozofické a psychologické slovníky. Ke každému pojmu jsem přiřadila víc definic, aby byl jejich výklad co nejpřesnější a nejjasnější.

Dalším cílem práce bylo pokusit se postihnout nejdůležitější myšlenky a názory světových i českých filozofů a psychologů na problematiku smrti a sebevraždy. Pro větší přehlednost jsem do podkapitoly věnované T. G. Masarykovi vložila tabulku z roku 1874, která ukazuje sebevraždnost z pohledu jednotlivých povolání a příčin. Stěžejními díly pro druhou kapitolu pro mě byla habilitační práce T. G. Masaryka *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty a Positivní etika* od Františka Krejčího. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na osobnosti světové filozofie a psychologie. Zde jsem jako stěžejní literaturu využila *Zkušenost smrti* od Ludwiga Landsberga a dílo *Duše a sebevražda* od Jamese Hillmana.

Přínosné by jistě bylo začleňovat do textu práce i soudobé poznatky a statistiky, ale jelikož jsem limitována rozsahem, nebylo to ve větší míře možné.

Mým posledním cílem bylo přimět čtenáře k zamyšlení, jestli i oni nejsou příliš kategoričtí, pokud se týká tématu sebevražd. Jestli se mi to aspoň v malé míře podařilo, nedokážu posoudit.

Seznam použité literatury

BRUGGER, W. *Filozofický slovník*. Nakladatelství Naše vojsko. Praha: 1994. 639 s. ISBN 80-206-0409-X.

DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. EWA Edition. Praha: 1994. 352 s. ISBN 80-85764-07-5.

GABRIEL, Jiří, ed. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 697 s. ISBN 80-210-1840-2.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. Vydal Jiří Budka, 1. vydání. Praha: 1993. 297 s. ISBN 80-90 15 49-0-5.

HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Portál, 1. vydání. Praha: 2004. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál, 3. vydání. Praha: 2015. 776 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

HERBART, Johann Friedrich. *J.F. Herbart a jeho pedagogika*. Autor úvodu Franz HOFMANN, autor úvodu Jiří KYRÁŠEK. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 229 s.

HILLMAN, James. *Duše a sebevražda*. Přeložil Rudolf STARÝ. Praha: Sagittarius, 1997, 198 s. ISBN 8090189849.

CHURAŇ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994, 687 s. ISBN 80-901579-5-5.

JUNG, Carl Gustav. *Duše moderního člověka*. Autor úvodu Ludvík BĚŤÁK, přeložil Karel PLOCEK. Brno: Atlantis, 1994, 378 s. ISBN 807108087X.

KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, 567 s.

LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav HEJDÁNEK, přeložil Jan SOKOL. Praha: Vyšehrad, 2014, 188 s. ISBN 978-80-7429-432-7.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 3. vyd. Praha: Čin, 1930, XVI, 284 s.

MÜLLER, L., MÜLLER, A. (ed.). *Slovník analytické psychologie*. Portál, 1. vydání. Praha 2006. 496 s. ISBN 80-7178-863-5.

SOUBIGOU, A. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Paseka, 2004, 451 s. ISBN 8071856797.

ŠPARLINEK, Hanuš. *James Hillman a Post-Jungiánské školy*. Rigorózní práce. Praha: 2005.

Internetové zdroje

CAREY, Benedict. *James Hillman, Therapist in Men's Movement, Dies at 85*. nytimes.com 27. 10. 2011 [cit. k 11. 6. 2020]. Dostupné z:

<<https://www.nytimes.com/2011/10/28/health/james-hillman-therapist-in-mens-movement-dies-at-85.html>>

James Hillman. Independent.ie 6. 11. 2011 [cit. k 11. 6. 2020]. Dostupné z:

<<https://www.independent.ie/world-news/james-hillman-26789347.html>>

Sebevraždy. Czso.cz. Aktualizováno dne: 30. 4. 2020 [cit. k 12. 6. 2020]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/sebevrazdy_zaj>

Anotace

Jméno a příjmení:	Alice Tiefenbachová
Katedra nebo ústav:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	K některým problémům smrti a sebevraždy z filozofického a psychologického hlediska
Název v angličtině:	To some problems of death and suicide from philosophical and psychological point of view
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se zabývá tematikou smrti a sebevraždy převážně z pohledu filozofie a psychologie. Zabývá se výkladem hlavních pojmů, jako jsou smrt, sebevražda, jednotlivými druhy sebevraždy, pojmy sebepoškozování, sebevražedný pokus, sebezraňování. Dále se zabývá názory T. G. Masaryka a Františka Krejčího na danou problematiku. Zachycuje myšlenky světových osobností, jako jsou Ludwig Landsberg a James Hillman.
Klíčová slova:	Smrt, sebevražda, suicidium, sebezabití, sebepoškozování, sebevražedný pokus, sebezraňování, T. G. Masaryk, Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, F. Krejčí, Positivní etika, P. L. Landsberg, J. Hillman, Zkušenost smrti, Morální problém sebevraždy, Duše a sebevražda, duše.
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with the theme of death and suicide mostly from the view of philosophy and psychology. It deals with the interpretation of the main concepts such as death or suicide, individual types of suicide, self-mutilation, suicidal attempt and self-injuring. Further it deals with the opinions of T. G. Masaryk and František Krejčí on the issue. It captures thoughts of world-famous personalities like Ludwig Landsberg or James Hillman.
Klíčová slova v angličtině:	Death, suicide, suicidium, self-killing, self-mutilation, suicide attempt, self-injuring, T. G. Masaryk, Suicide as a Mass Social Phenomenon of Modern Civilization, F. Krejčí, Positive Ethics, P. L. Landsberg, J. Hillman, The Experience of Death, The Moral Problem of Suicide, Suicide and the Soul, soul.

Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	36 stran
Jazyk práce:	Český jazyk